

вається, що в цих умовах отримання освіти перестає сприйматися суспільством як характеристика певного життєвого етапу, а перетворюється в універсальну цінність, до якої індивід звертається впродовж усього життя. Вища школа стає розглядатися як головний етап підготовки та адаптації молодих людей до реалій інформаційного суспільства: освітньо-виховний процес є специфічним засобом включення студентів до системи пізнавально-духовної діяльності, яка передбачає творче обґрунтування наукового світогляду, методологічної культури мислення та діяльності, духовного спадку світової культури, важкий труд по засвоєнню загальнонаукових та професійних знань, виховання здатності мислити для того, щоб пізнати оточуючий світ та самого себе.

Ключевые слова: система цінностей, освіта, особистість, інтеграція, інформаційне суспільство, професійна діяльність, освітньо-виховний процес, культура мислення, духовність.

Sokhatska Oksana. The Influence of the Family on Professional Self-determination and the Value Orientation of the Younger Generation. The article is devoted to the educational motivations and values of modern students. The essence of the concept and content of education values, values, motives profession. It is emphasized that the creation of mankind and challenging global technosphere, forming social realities of the information society requires more and more people adequate level of complexity and promising opportunities. The article notes that in these circumstances to get education ceases to be perceived by society as a characteristic of a particular life stage and becomes a universal value, which addresses individual throughout life. High school was seen as the main stage of preparation and adaptation of young people to the realities of the information society. The educational process is a specific way to include students in cognitive-spiritual activity that involves creative scientific outlook study, methodological culture of thinking and spiritual consequences of World Culture, toil on the mastery of general scientific and professional knowledge, execution abilities to think, to turn into a man that thinks to know the surrounding world and himself.

Key words: values, education, identity, integration, information society, professional activities, educational process, thinking culture, spirituality.

Стаття надійшла до редколегії
15.02.2016 р.

УДК 340.12

Борис Чупринський

Соціум і право: філософсько-правовий аналіз

У статті розглянуто онтологічні аспекти взаємозв'язку соціуму і права, соціум як категорія філософії права, право як засіб упорядкування соціуму та філософсько-правове розуміння форм вираження права в сучасному соціумі. Досліджено соціально-ціннісні характеристики права та вплив чинників на правову свідомість особи й соціуму.

Ключові слова: соціум, мораль, право, філософія права, правова свідомість, правова культура, суспільні відносини, глобалізація.

Постановка наукової проблеми та її значення. В умовах сучасного глобального соціуму новітні технології формують соціальний порядок, стрімко зростає законодавчий і загалом нормативно-правовий масив, право із суб'єктивної позиції загальнолюдської, соціокультурної цінності дедалі більше зміщується до позиції, яка визначається принципами людської діяльності. Людина стає «продуктом» цивілізації та соціальною субстанцією. Проблема співвідношення і взаємозв'язку соціуму та права потребує пошуку нових варіантів філософського осмислення.

Мета та завдання статті полягають у комплексному філософсько-правовому аналізі такого багатоаспектного правового явища, як взаємозв'язок соціуму і права.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У класичній філософській спадщині виділено дослідження соціальної структури суспільства і ролі держави, а саме: праці Арістотеля, Т. Аквінського, М. Бердяєва, Ю. Габермаса, Г. Гегеля, Т. Гоббса, Г. Гроція, Е. Дюркгейма, Ф. Енгельса, І. Канта, Г. Кельзена, О. Конта, Дж. Локка, Н. Макіавеллі, Ш. Монтеск'є, Т. Парсонса, Платона, Ж.-Ж. Руссо, В. Соловйова, П. Сорокіна, Г. Спенсера, Ф. Тьонніса та ін.

Важливе значення для дослідження мали також наукові досягнення таких визначних учених, як С. Алексєєв, І. Ільїн, Д. Керімов, Л. Петражицький, які окреслили модель правової картини світу, розглянули питання становлення, розвитку та функціонування права як соціального феномену. Чимало цінних ідей містять праці сучасних учених О. Бандури, О. Балинської, В. Бачиніна, В. Вовк, Т. Гарасиміва, В. Грищука, О. Грищук, М. Кельмана, А. Козловського, С. Максимова, В. Нерсєсянца, Н. Оніщенко, О. Омельчука, С. Рабіновича, С. Сливки, А. Токарської та ін.

Однак недостатньо досліджені правовий аспект універсальної картини світу, розуміння процесів взаємозв'язку соціуму і права, буття права в соціально-правовій реальності, проблеми самоорганізації та саморегулювання соціуму задля досягнення і збереження соціального порядку. Окрім цього, особливого значення набувають питання зіставлення понять «суспільство» і «соціум», що репрезентують диференціацію відносин між людьми як особами (індивідами) та соціальними суб'єктами. Саме виокремлення соціальних характеристик суспільства зумовило вибір теми дослідження.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Право – це зумовлена соціальною природою людини та ціннісно-антропологічною природою соціуму система регулювання міжсуб'єктних відносин, що виражає свободу особистості. Від розуміння сутності права, стану його розвиненості залежить рівень буття соціуму, розвиток наукової й культурної сфер життєдіяльності з орієнтацією на загальнолюдські цінності та збереження цивілізації [3, с. 18]. Право існує не в общинному вакуумі, а в системі мінливого соціуму, яке «виривається» за шаблонні рамки писаного права, воно одночасно спрямоване до ідеалів громадянського суспільства й рефлектує до індивідуальної правосвідомості, буденного і філософського розуміння людської взаємодії, що давно представлено в концепціях природного права.

Ряд науковців розглядає поняття «суспільство» і «соціум» як синоніми. Інші учені вважають, що поняття «соціум» ширше, ніж поняття «суспільство», оскільки соціум утілюється й виявляється не лише у вигляді суспільства. Ще інші дослідники вбачають у соціумі як соціальному об'єднанні лише окремі властивості суспільства. Водночас більш або менш загальноприйнятним є те, що зміст поняття «соціум» охоплює особистісні соціальні зв'язки та їх об'єднання, взаємозв'язки, дії, взаємодії, соціальні інтерпретатори та організації, культуру, соціальні цінності й норми, соціальне регулювання та ін.

Окрім того, поняття соціуму не аналітичне, а описове. У його структурі можна виокремити два класи закономірностей – закони суспільства та закони спільнот. Перші є законами діяльності, другі – законами життя. Поняття «соціум» використовують для характеристики соціально-культурної цілісності, взаємин індивідів, що утворюють соціум як окрему соціальну спільність, у межах якої здійснюється соціалізація індивідів, їх життєдіяльність. У соціумі можна виділити такі рівні: сім'я – спільнота – етнос – нація – людство загалом [5, с. 43].

Право не існує в абстрактному соціумі, воно завжди соціально зумовлене конкретно-історичною ситуацією в країні. Чим повніше й адекватніше ці соціальні аспекти враховані у правотворенні, тим більш суспільно-корисними та морально багатшими стають нормативно-правові акти. Як наслідок, вони органічніше та природніше пристосовані до права та цілісної системи суспільного буття.

Право визначає, інформує й за допомогою соціально-правових комунікацій регулює зовнішній порядок, із яким пов'язані соціальні очікування. Слід урахувати те, що право як комунікативна система невіддільне від права як форми соціального буття. Право, утворюючи правовий простір, є однією з комунікативних систем соціуму, що забезпечує його стабільність і стійкість.

Типологія суспільства передбачає одночасне визначення ступенів історичного розвитку людства та форм суспільства. Сучасному світу властиві різні форми суспільства, які істотно відрізняються за різними параметрами. Саме завдяки різноманітним критеріям поділу можна визначити історичні типи та основні форми сучасного суспільства.

Суспільство на основі пройдених етапів досягло нового, еволюційного, більш досконалого рівня. Рушійною силою його прогресу та розвитку стають передусім потреби й інтереси людини.

Комплексний філософсько-правовий аналіз типології права дав змогу всебічно дослідити його предметно-матеріальну форму й духовно-ідеальну сутність. Розглянуто право як елемент цілісного людського життя, адже воно є діалектично суперечливим явищем, таким, що об'єднує у своєму реальному бутті матеріальне й ідеальне, об'єктивне і суб'єктивне, іманентне і трансцендентне.

Категорія «джерело права» не може ототожнюватися із категорією «форма права», що спрямована на теоретичне пізнання не лише форм зовнішньої реалізації правових норм, а й інших ознак, які характеризують зовнішні зв'язки правових явищ [1, с. 17]. Доведено, що багатоманітність тлумачень категорії «форма права» можна звести до двох основних – у широкому (відображає характер права як рівної міри або масштабу, що застосовується до людей як учасників соціальних відносин) та вузькому значеннях (як засіб закріплення й вираження правових норм).

Кожна із форм права має переваги й недоліки. Вивчаючи конкретні сфери людського життя, можна спостерігати, що одна з них більш придатна для забезпечення порядку в соціумі, ніж інші. Обґрунтовано, що сучасним соціумом із його складними відносинами ефективно можна керувати за умови достатньої розвиненості всіх форм права, які утворюють єдину систему, а в процесі їх конкуренції в межах певної правової системи здійснюється відбір тих форм, котрі забезпечують найефективніше регулювання соціальних відносин на певному етапі розвитку.

Як соціально-ціннісне явище право володіє такою властивістю, як надання відносинам між людьми та їх об'єднаннями необхідної узгодженості, організованості. За допомогою цього право забезпечує стійкий порядок у соціальних відносинах, адже без узгодженості нормальне функціонування та розвиток правового соціуму неможливі. Право – також важливий об'єктивний критерій оцінки поведінки окремих людей та їх спільнот. Воно виступає реальним визначником свободи окремих осіб та їх об'єднань у взаєминах одного з одним, адже свобода одних обмежується там, де встановлюються права інших. Відповідно, перехід цієї межі і є свавіллям, правопорушенням. Отже, право – найважливіший об'єктивний критерій визначення взаємопов'язаних сфер свободи й справедливості, що існують у соціумі.

Соціально-ціннісна характеристика права проявляється в його здатності бути реальним інструментом реалізації соціально обумовлених, справедливих і перспективних інтересів окремих соціальних суб'єктів та їх об'єднань, а також в ефективному забезпеченні миру й стабільності в сучасному соціумі.

Поведінка людини визначається насамперед природним правом, тобто домінуючими в соціумі моральними нормами. Цей процес реалізується двома способами: з одного боку, поведінка людини – це результат її моральної свідомості, а тому визначається її природними цінностями, поглядами, настановами, почуттями; з іншого боку, людина враховує ставлення соціуму до своєї поведінки, а тому намагається діяти відповідно до вимог природного права (соціальних моральних цінностей та норм) [6, с. 4]. Через цей механізм моральні цінності, котрі притаманні кожній людині, а також є основою кожного соціуму, здійснюють регулятивну функцію соціальних відносин та поведінки людей. Соціум без моралі не може існувати, як і соціальні відносини, які суперечать моральним нормам, неодмінно суперечать і здоровому глузду, а іноді й елементарній логіці, що призводить до деформації моралі, а згодом – до свавілля та беззаконня.

Доведено, що мораль і правосвідомість, відображаючи соціальну необхідність у регулюванні людської поведінки, виконують різноманітні функції: мораль створює загальні принципи поведінки, а правосвідомість – формально визначені правила. Звичайно, між цими функціями немає і не може бути абсолютної межі.

Через право практично виражаються загальнолюдські інтереси та цінності, національна мораль, що є важливим елементом людської культури, тобто здійснюється узаконення культури – максимальне використання результатів, здобутків інтелектуальної праці людства у формуванні правових норм. Правова культура – це якісний стан правового життя соціуму, що виражається в належному рівні правових актів, правової і правозастосовної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості відповідно до вимог правової держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Глобалізація містить позитивні та негативні явища. Негативні виражаються в глобальних проблемах: гео економічних, геополітичних, військових, криміногенних, демографічних, міжетнічних, релігійних, соціально-екологічних. Вони загрожують існуванню людської цивілізації. Розв'язати ці проблеми можна тоді, коли передова частина людства, усвідомивши їх, об'єднає свої зусилля. Попри це, активна протидія можлива тільки в разі створення передумов для сталого й прогнозованого подальшого розвитку людської цивілізації. Для досягнення цієї мети необхідна (і вона створюється) глобальна соціальна система із загальним усепланетарним управлінням, а отже з єдиним глобальним правом.

Джерела та література

1. Алексеев С. С. Философия права / С. С. Алексеев. – М. : Норма, 1997. – 336 с.
2. Бандура О. О. Єдність цінностей та істини у праві / О. О. Бандура. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 200 с.
3. Бачинин В. А. Философия права : краткий словарь / В. А. Бачинин, В. П. Сальников. – СПб. : Лань, 2000. – 400 с.
4. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема / В. І. Муляр // Філософсько-культурологічний аналіз. – Житомир : ЖІПІ, 1997. – С. 90.
5. Олійник А.Ю. Теорія держави і права України : навч. посіб. / А. Ю. Олійник, С. Д. Гусарев, О. Л. Слюсаренко. – К. : Юринком Інтер, 2001. – 176 с.
6. Правовая культура и формирование правового поведения : сб. науч. тр. – М. : Акад. МВД СССР, 1985. – С. 47.
7. Рабінович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення. Основи загальної теорії держави і права : навч. посіб. / П. М. Рабінович – Львів : Львів. держ. ун-т, 1992. – 100 с.
8. Сливка С. С. Інформаційна культура юриста : монографія / С. С. Сливка – Івано-Франківськ : [б. в.], 1996. – 155 с.

Чупринский Борис. Социум и право: философско-правовой анализ. В статье рассмотрены онтологические аспекты взаимосвязи социума и права, социум как категория философии права, право как средство упорядочения социума, философско-правовое понимание форм выражения права в современном социуме. Исследуются социально-ценностные характеристики права и влияние факторов на правовое сознание личности и социума.

Ключевые слова: социум, мораль, право, философия права, правовое сознание, правовая культура, общественные отношения, глобализация.

Chuprynsky Borys. Socium and Law: Philosophical and Legal Analysis. The article discusses ontological aspects of the relationship socium and law. Socium as a category of philosophy of law. Law as a means of ordering society. Philosophical and legal understanding forms of expression of the moral law in modern society. We investigate the socio-of values characteristics and impact factors of law on the legal consciousness of the individual and society.

Key words: society, morals, law, philosophy of law, legal consciousness, legal culture, social relations, globalization.

Стаття надійшла до редколегії
23.02.2016 р.